

УДК 330.534:502.33

Врублевська О.В.,
к.е.н., доцент кафедри економіки та
менеджменту лісових підприємств
Національний лісотехнічний університет України

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО РАХІВНИЦТВА ТА ІНТЕГРОВАНОГО ЕКОЛОГО- ЕКОНОМІЧНОГО ОБЛІКУ

Постановка проблеми. Керування процесами економічного розвитку на макrorівні потребує належної інформаційної бази, яка формується на регулярній основі. Такою інформаційною системою в ХХ ст. стала Система національного рахівництва (СНР) – міжнародний стандарт. З появою концепції сталого розвитку (1987) почала розвиватися її підсистема – еколого-економічні рахунки. Передумовою їх виникнення стало усвідомлення того, що головні макроекономічні агрегати не враховують втрати природного капіталу, а тому є небезпека перебільшення реального доходу нації та її добробуту. Необхідність кількісного оцінювання суспільної динаміки та ступеня її відповідності критеріям сталості породжує потребу у відповідному наборі показників, що адекватно відображав би всі аспекти, з якими асоціюється поняття сталого розвитку. Система інтегрованого еколого-економічного обліку (СЕЕО) розглядається як джерело для обчислення еколого-економічних показників розвитку. Однак, існують серйозні теоретичні проблеми її формування на методологічних засадах СНР і практичного впровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На початку 2000-х рр. почала зростати кількість зарубіжних досліджень з проблеми врахування змін природного капіталу при обчисленні макроекономічних показників розвитку. Рушійною силою цієї ідеї виступали економісти-екологи, які наголошували на фізичній залежності економіки від довкілля. Було зрозуміло, що народжується новий актуальний напрям наукової і практичної діяльності, і сьогодні вже можна говорити про стрімкий розвиток еколого-економічного обліку на макроекономічному рівні. СЕЕО була запропонована у 1993 р., перероблена і доповнена у 1999 р. та 2003 р. На 43 сесії Статистичної Комісії ООН, яка відбулася 28.02.2012-02.03.2012 р. СЕЕО затверджено як перший міжнародний статистичний стандарт еколого-економічного обліку [1]. Якщо вважати точкою відліку прийняття Порядку денного на ХХІ століття на конференції в Ріо-де-Жанейро (1992), в якому країнам рекомендовано запровадити еколого-економічний облік у найближчій перспективі, то імплементація ідеї відбулася за 20 років. Зміни у цій сфері зумовлені не лише розвитком методології власне еколого-економічного обліку, а й прийняттям нової редакції СНР [2], яка є базовою і визначає засади національного рахівництва в цілому. Сьогодні СНР знаходиться на новому щаблі свого розвитку.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – проаналізувати, які значущі для сфери природокористування зміни відбулися у системі національного рахівництва в останні роки і чим обумовлена їх поява, а також стан і перспективи формування еколого-економічного обліку як підсистеми національного рахівництва. Предмет дослідження – процеси розвитку національного рахівництва у сфері, яка описує взаємозв'язки між економікою і довкіллям.

Виклад основного матеріалу дослідження. СЕЕО – це інформаційна система для застосування на національному і міжнародному рівнях, яка поєднує елементи інформації про економічну діяльність і навколишнє природне середовище в натуральних і грошових одиницях. Мета формування СЕЕО – забезпечення інформаційної підтримки прийняття рішень на національному і глобальному рівнях для реалізації політики сталого розвитку. Це узгоджений на міжнародному рівні статистичний механізм багатоцільового призначення, який є основою для визначення показників прогресу в реалізації низки міжнародних ініціатив, таких як досягнення цілей сталого розвитку, Цілей розвитку тисячоліття, вимірювання економічного прогресу, стратегія «зеленої економіки», «зеленого зростання» тощо. Еколого-економічні рахунки є сателітними, тобто додатковими, призначеними для поглибленого опису взаємодії між економікою і довкіллям. Концепція сателітних рахунків вперше була включена до четвертої версії стандарту СНР у 1993 р.

На основі аналізу [2; 3] можна виділити низку змін, внесених у 2008 р. в материнську систему СНР, які є важливими для еколого-економічного обліку і сфери природокористування:

1) стосовно зростаючої ролі держави в змішаній економіці:

- зафіксовано відмінність сектора державного управління і державного сектора від інших секторів (державний сектор включає органи державного управління і державні корпорації). В СНР-93 державний сектор не розглядався;
- уведено поняття державно-приватного партнерства.

Ці зміни є важливими для сфери природокористування, оскільки більша частина природного капіталу перебуває в суспільній власності, а рахунки для зазначених секторів відображають в цілому державний вплив на економіку.

2) стосовно ролі капіталу для забезпечення соціально-економічного розвитку:

- упроваджено новий концептуальний підхід до обліку капіталу та його внеску у виробництво за допомогою поняття «послуги капіталу», яке лише неявним чином використовувалося в СНР-93. Теорія послуг капіталу пояснює зв'язок між вартістю використовуваних активів і створеним валовим прибутком. Підхід передбачає визначення вартості послуг капіталу, запасу капіталу, споживання основного капіталу.

Ці зміни, на наш погляд, є найбільш фундаментальними. Вони дозволяють вирішувати низку питань національного рахунку і макроекономічного аналізу, пов'язаних з розподілом доданої вартості на компоненти, що асоціюються з участю певних факторів виробництва, оцінюванням природних ресурсів, втілювати нові підходи до вимірювання ефективності економічного зростання на основі показника багатофакторної продуктивності. Поняття капіталу та його послуг поширюється на блага навколишнього природного середовища, а значить, такі зміни дозволяють охопити і природний капітал, а також цілком відповідають положенням екологічної економіки про послуги, що ним надаються. У основі визначення концепції сталості згідно з так званим капітальним підходом є критерій незмінної загальної величини капіталу, який складається з природного, людського (соціального) і штучного капіталу. Сучасна еколого-економічна теорія розглядає блага навколишнього природного середовища як капітал, а його окремі компоненти – як екологічні активи. Використання економічних термінів «капітал», «актив» пояснюється тим, що природне довкілля є джерелом вигод. Як і рукотворний, або штучний капітал, природний капітал надає суспільству різні послуги. Зазначені зміни закріплюють правила обліку природного капіталу і діяльності, пов'язаної з окремими його компонентами.

Поняття капіталу тісно пов'язане з вимірюванням ефективності економічного зростання. Використання однофакторних вимірювачів продуктивності (ефективності), таких як віддача на одиницю витрат праці (або штучного капіталу), призводить до упущення інших чинників, а відтак і до помилки при вимірюванні росту продуктивності економіки. Для більш коректного оцінювання новий концептуальний підхід передбачає зіставлення віддачі від економічної системи (галузі) з індикатором всіх залучених факторів, що на неї впливають, за допомогою показника багатофакторної продуктивності (multifactor productivity – MFP). Він дозволяє пояснити роль різних чинників у забезпеченні зростання, відносну значущість галузей і вхідних ресурсів. Послідовним застосування цього підходу буде у випадку, коли враховуватимуться також послуги природного капіталу (традиційна MFP цього не враховує). Зниження продуктивності може свідчити про несталу динаміку. Дослідження цього складного маловивченого питання лише починаються, але статистичні організації деяких країн вже обчислюють багатофакторну продуктивність. Отже, ці нововведення в СНР мають велике значення, оскільки фіксують вартісний показник «послуга капіталу», сприяючи вимірюванню ролі всіх його елементів у забезпеченні добробуту й сталості та ефективності економіки в цілому.

3) стосовно прав володіння і користування активами:

- відокремлено поняття юридичної і економічної власності, відповідно запроваджено поняття «юридичний власник» і «економічний власник» активу. В СНР-93 концепція власності не мала чіткого відображення. Згідно з СНР-2008, користувач активу, який не є юридичним власником, але приймає на себе ризики, пов'язані з його використанням у виробництві, вважається економічним власником. Це впливає на те, як тлумачаться платежі користувача власнику, характер економічної операції, а відтак і її відображення на рахунках;

- запроваджено концепцію оренди природних ресурсів, яка в СНР-93 не розглядалася. Оренда може стосуватися будь-якого природного ресурсу, що визнається як актив;

- уточнено трактування плати за ліцензії, які видаються державою (як сплата податку або придбання активу). Ліцензія на використання природних ресурсів вважається активом, а плата за неї розглядається як придбання активу або сплата ренти.

В умовах диверсифікації форм власності на природний капітал ці зміни мають дуже велике значення для обліку операцій використання природних ресурсів і природно-ресурсної ренти. Платежі рентного характеру від користувача власнику природних ресурсів відображаються як дохід від власності незалежно від їхньої назви.

4) стосовно обліку активів:

- внесено низку уточнень до класифікації активів і покращено визначення (назву категорії «матеріальні невикористані активи» замінено на «природні ресурси»; уточнено визначення водних ресурсів, назву і визначення культивованих біоресурсів; додано вид природного ресурсу «Діапазони радіочастот»; виділено категорію «Контракти, договори оренди і ліцензії», в якій відображаються дозволи на використання природних ресурсів);

- додано категорію «Покращення землі» в межах категорії «Будівлі і споруди». На відміну від СНР-93, де покращення землі відображалася разом з вартістю самої землі, в СНР-2008 воно розглядається як окрема категорія вироблених активів, на відміну від землі – невикористаного активу,

що існував до покращення. В цій категорії відображаються також витрати, пов'язані з переходом прав власності на землю.

Ці зміни спрямовані на вдосконалення обліку екологічних активів на національному і глобальному рівнях. Вони свідчать про покращення розуміння економічної сутності компонентів довкілля, визнання економічних вигод від них, закріплюють правила обліку природного капіталу.

Істотні зміни в базовій системі національних рахунків поряд з подальшим розвитком еколого-економічних рахунків зумовили необхідність перегляду СЕЕО-2003. У 2012 р. вперше було затверджено структуру СЕЕО (рис.1). В даний час розробляються кілька додатків (підсистем) до Центральної основи, зокрема, найбільш активно просувається розроблення рахунків для енергії і водних ресурсів.

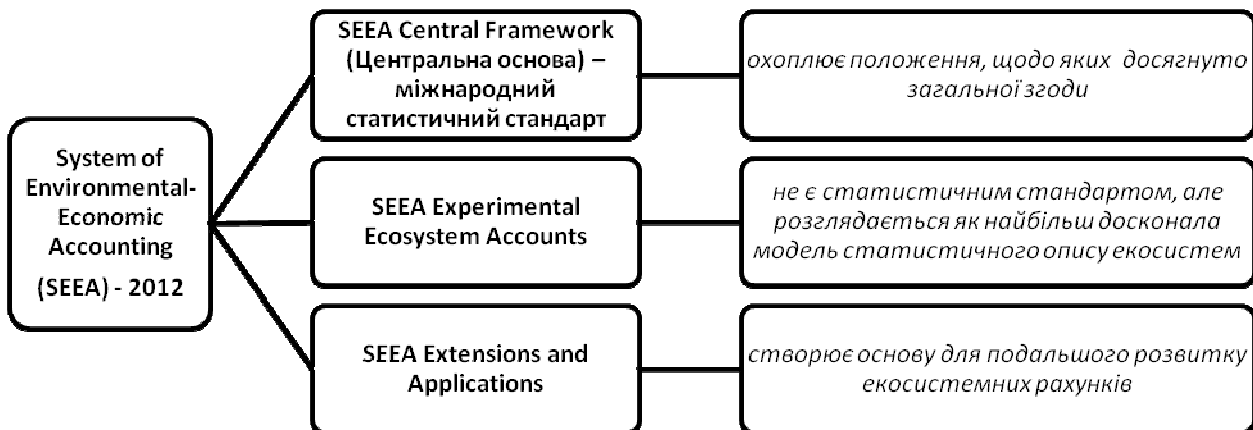

Рис. 1. Компоненти СЕЕО

Ці інновації вже зафіксовано в законодавстві ЄС. Вперше в історії екологічного обліку в 2011 р. Європарламент і Рада ЄС затвердили директиву №691/2011 про Європейські еколого-економічні рахунки [4], що означає започаткування регулярного обов'язкового збирання стандартних даних. На 44-ту сесію Статистичної комісії ООН, яка має відбутися 26.02.2013-01.03.2013, серед інших виносяться комплекс важливих для сфери природокористування взаємопов'язаних питань подальшого розвитку СЕЕО-2012, екологічної статистики, статистики для країн, економіка яких заснована на природних ресурсах, і моніторингу досягнення Цілей розвитку тисячоліття [5]. Для країн ставиться завдання забезпечити підготовку мінімального набору еколого-економічних рахунків. Планується також перегляд Базових принципів розвитку статистики довкілля (1984) з метою їх гармонізації з СЕЕО-2012 для забезпечення безпосередньої компіляції рахунків еколого-економічного обліку.

Програмні документи розвитку національного рахівництва в Україні [6-8] передбачали низку важливих завдань, серед яких - сформувати завершену систему рахунків національного багатства, запровадити сателітні рахунки еколого-економічних показників, розробити методологію складання енергетичного балансу і запровадження на його основі показника енергоємності ВВП, започаткувати факторну оцінку продуктивності виробництва тощо. Однак, свідчень реалізації цих намірів у заплановані терміни поки що нема.

Висновки з даного дослідження. Значні зміни в системі національного рахівництва і підсистемі еколого-економічного обліку, які відбулися впродовж 2008-2012 рр., закріплюють новітні положення економічної теорії та екологічної економіки. Їх слід розглядати як прогрес у сфері інформаційного забезпечення політики сталого розвитку. Особливо велике значення має облік послуг капіталу, включаючи природний, і вигод від використання активів, що створює передумови для ефективної рентної політики в сфері природокористування. Зміни слугують імпульсом до подальшого розвитку вимірювань продуктивності економічного зростання на засадах багатофакторного підходу і свідчать про посилення усвідомлення еколого-економічної взаємозалежності. Моніторинг динаміки розвитку на основі даних СЕЕО стає вихідною точкою покращення урядування в екологічній сфері. Нажаль, ці процеси поки що не торкнулися України.

Література

1. System of Environmental-Economic Accounting: Central Framework [Електронний ресурс] – European Commission, FAO, International Monetary Fund, OECD, United Nations, World Bank. – 2012. – 306 р. – Режим доступу: http://unstats.un.org/unsd/envaccounting/White_cover.pdf.

2. Система национальных счетов 2008 [Электронный ресурс] – Нью-Йорк: Европейская комиссия, Международный валютный фонд, Организация экономического сотрудничества и развития, Организация Объединенных Наций, Всемирный банк. – 2009. – 1296 с. – Режим доступа: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna2008.asp>.

3. Об основных положениях пересмотренной Системы национальных счетов 1993 года (СНС 2008 года) и предложения по их поэтапному применению в статистике стран СНГ: материалы Статкомитета СНГ // Общество и экономика. – 2009. – №4-5. – С.247-271.

4. Regulation (EU) #691/2011 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2011 on European environmental economic accounts [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:192:0001:0016:EN:PDF>.

5. Доклад Комитета экспертов по эколого-экономическому учету. E/CN.3/2013/5 [Электронный ресурс] – ООН, Экономический и Социальный Совет. 44-я сессия Статистической комиссии ООН, 26.02.2013-01.03.2013. – 13 с. – Режим доступа: <http://unstats.un.org/unsd/statcom/doc13/2013-5-EnvEcoAccounting-R.pdf>.

6. Концепція розвитку системи національних рахунків. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 липня 2002 р. № 413-р. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/index>.

7. Програма розвитку системи національних рахунків на період до 2010 року. Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 07.04.2003 р. № 475. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/index>.

8. Стратегія розвитку державної статистики на період до 2012 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 1413-р. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

УДК 332.3

Колганова І.Г.,
здобувач*

Національний університет біоресурсів
і природокористування України

ІННОВАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕУСТРОЮ У ПЕРІОД ПРОВЕДЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ

Постановка проблеми. За період проведення в Україні земельної реформи відбулися значні зміни у земельних відносинах, організаційно-правових і організаційно-територіальних формах землекористування та формах власності на землю, збільшилась кількість землевласників і землекористувачів. Були порушені межі сільськогосподарських підприємств, змінилися площі, система організації територій, робота щодо охорони земель. Із 2001 року в Україні практично не здійснюються прогнозування, планування й організація раціонального використання та охорони земель на національному, регіональному, локальному і господарському рівнях, не складаються схеми землеустрою, не розробляються проекти землеустрою щодо впорядкування існуючих сільськогосподарських землеволодінь і землекористувань, а також їх угідь як аспекти впровадження інноваційно-інвестиційних процесів.

За таких умов особливої актуальності набувають розробка й впровадження науково-містких, екологічно безпечних та науково-обґрунтованих проектів землеустрою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню проблем землевпорядного проектування в умовах реалізації земельної реформи присвячено роботи таких науковців як Д.І. Бабміндра, М.С. Богіра, В.В. Горлачук, Д.С. Добряк, П.Г. Казьмір, А.Г. Мартин, С.О. Осипчук, А.М. Третьак та ін. Разом з тим, багато питань досліджуваної проблеми залишаються нерозв'язаними або потребують глибшого науково-методичного обґрунтування, зокрема, це стосується інноваційних проблем землеустрою у період проведення земельної реформи.

Постановка проблеми. Мета статті – дослідити інноваційні проблеми розроблення документації із землеустрою у період проведення земельної реформи в Україні.

* Науковий керівник: Третьак А.М. – д.е.н., професор